

ДОТЕКИ ПРЕСОЗНАВСТВА: «ГАЗЕТИ УКРАЇНИ 1816—  
1916 РОКІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ  
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. ВЕРНАДСЬКОГО»

DOI:

*Проаналізовано особливості формування ретроспективного наукового каталогу, створеного науковцями відділу пресознавства НБУВ, охарактеризовано специфіку його укладання, акцентовано важливість видання як джерела різноаспектного вивчення української преси XIX—XX ст.*

**Ключові слова:** *ретроспективний каталог, українська преса, газета, бібліографічна інформація, бібліотечні збірки.*

Наприкінці 2019 р. світ побачив каталог «Газети України 1816—1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського» [1]. Відзначимо, що це не перше видання такого плану колег із НБУВ. Нині науковці активно використовують у своїй праці низку виданих в останні роки покажчиків і каталогів періодичних видань, серед яких відзначимо «Газети України 1917—1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [2], «Газети України 1956—1960 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [3], «Київські газети 1838—1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [6]. Перелік цих важливих праць для наук із соціальних комунікацій, зокрема пресознавства, можна продовжувати й далі, однак сьогодні будемо говорити про нове видання із кола бібліографічних покажчиків, створених колегами із НБУВ.

Його укладачі — науковий співробітник Олена Залізнюк та молодший науковий співробітник Ірина Швець, які працюють у не так давно створеному в НБУВ відділі пресознавства, — у передмові стверджують, що формували цей науковий каталог для «оптимального задоволення запитів користувачів, їх наукових, інформаційних, культурних потреб» [1], а також задля «максимального розкриття» унікальних газетних фондів Бібліотеки. Переконатися

у досягненні мети, а також у цілком гідному виконанні визначених завдань можемо при перегляді змісту цього ретроспективного наукового каталогу. Важливо, щоб видання не пройшло повз увагу науковців, які вивчають пресу ХІХ—ХХ ст., адже маємо добротний бібліографічний продукт з ретельно зафіксованою базовою інформацією. Обізнаний користувач стверджуватиме, що таку інформацію можна почерпнути з виданого ще 1971 р. «Каталогу дореволюційних газет, що видавалися на Україні (1822—1916)». Справді, це було перше видання, в якому подано бібліографічну інформацію про 320 газет, що зберігаються у Бібліотеці. Проте ідеологічні перепони того часу не дозволили укладачам, а це були О. М. Пузирьова, О. О. Дмитрієв, Ю. М. Довгаленко, розкрити вповні унікальні бібліотечні збірки газет. Як наслідок, до каталогу не потрапила значна кількість «ув'язнених» і ретельно замовчуваних видань, які розкривали творчу потугу українства у ХІХ — на початку ХХ ст., а отже, не вписувалися в ідеологічну радянську парадигму.

Наукова новизна новоствореного видання безсумнівна, адже в науковий обіг уведено понад 600 описів різнотипних газетних видань та їх додатків. Вважаємо дуже важливим ще й такий аспект: у каталозі ретельно зібрано інформацію про пресодруки, збережені не тільки у відділі формування та використання газетних фондів, а й в інших відділах НБУВ. Таким чином, ця праця співробітників відділу пресознавства слугує вправним інформативним провідником по газетних збірках НБУВ, розпорошених внаслідок певної специфіки формування фондів окремих структурних підрозділів від перших десятиліть функціонування установи.

Каталог структуровано згідно з усіма вимогами до такого типу наукової продукції, а також згідно із запитам користувачів. У вступному слові п. н. «Від укладачів» О. Залізнюк та І. Швець розкривають свою наукову ідею, створюючи своєрідний ключ для розуміння структури каталогу загалом і для кожної експонованої медіаодиниці зокрема. Укладачі віддають належне вже згадуваним нами попередникам, що майже 50 років назад зафіксували збережену у фондах НБУВ газетну спадщину. Однак при цьому вони зазначають, що розширили своє видання не тільки в кількісних, а й у часових вимірах (від 1816 р.). Це дало змогу ввести низку важливих для формування репертуару української періодики назв.

Основна частина — «Каталог газет» — містить опис кожного пресодруку за визначеною укладачами схемою, де занотовано назву газети, місце видання, роки виходу, імена редакторів і видавців, періодичність тощо. Відзначимо, що в кожному описі не просто зафіксовано наявність тієї чи іншої газети у фонді, а й подано роки видавання газети загалом, що у багатьох випадках потребує значних дослідницьких зусиль. Така інформація дуже цінна для користувача, оскільки дає змогу відразу бачити лакуни у комплектах наявних у НБУВ видань.

Відзначимо, що інформація каталогу певним чином перегукується із матеріалами історико-бібліографічного продукту «Українська преса в Україні та світі XIX—XX ст.» (перший—четвертий томи), створеного зусиллями працівників Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Повідомлення про вміщений у цьому багатотомному виданні кожен пресодрук складається з низки елементів, зокрема повного бібліографічного опису та функціональної і змістової характеристик видання, а також фіксує наявність у фондах українських і зарубіжних книгозбірень та архівів. При відборі української преси кінця XIX — початку XX ст. укладачі керувалися методологічними принципами, які виклав В. Ігнатієнко у праці «Бібліографія української преси 1816—1916» (Харків; Київ, 1930). У передмові до цього видання він зауважував: для бібліографії до революційних українських пресодруків «найдоцільнішою системою опису буде система, побудована на принципі територіально-етнографічному в комбінації з ознакою мови» [4].

О. Залізнюк та І. Швець обрали для експонування тільки газетний компонент періодичних видань, до якого відібрали всі наявні у фондах НБУВ газети, що виходили на території нинішньої України без урахування їх належності до поняття «українська преса». При цьому зазначимо, що ці видання вирізняються цільовим призначенням і корпусом дослідницьких завдань. Зокрема, за каталогом газет, створеним зусиллями київських колег, маємо змогу побачити загальну картину медіаландшафту, що формувався на українських землях XIX — початку XX ст. і складався із багатьох пластів (мовних, світоглядних, політично й ідеологічно зорієнтованих тощо).

Загалом, основна частина каталогу доволі обсягова інформаційно, тож зрозуміло, що укладачі затратили багато дослідницьких зусиль для створення доброго джерельного продукту для науковців. Адже необхідно було уважно вивірити всю інформацію про видання, врахувати специфіку етимологічного й фонетичного правописів, щоб не спотворювати назв газет, місць виходу і, що дуже важливо, прізвищ редакторів, видавців, публіцистів, журналістів, які брали участь у створенні преси ХІХ — початку ХХ ст.

Високо оцінюючи працю колег, все ж відзначимо, що в корпусі експонованих у науковому каталозі пресодруків є газети, які розпочалися й виходили впродовж 1816—1916 рр., проте певна кількість видань продовжувала виходити й надалі («Аккерманское слово», «Волянсь», «Українське слово», «Хуторянинь» та ін.). Переконані, що цінність каталогу лише зросла б, якщо б до наявності у фондах чисел цих газет було додано інформацію про наступні роки їх виходу, адже здебільшого це 1917 або 1918 рр. Це дало б змогу дослідникам отримати вичерпну картину «присутності» видання у фондах НБУВ. Не можемо погодитися із позицією київських колег щодо введення до каталогу газет низки видань, які за формальними ознаками не належать до поняття «газета». Це, зокрема, «Алфавитный указатель к газете “Современная медицина”» чи «Алфавитный указатель статей, помещенных в неофициальной части “Екатеринославских губернских ведомостей”», що розкривають зміст опублікованого у вказаній газеті, або ж «Заявление поступления в члены “Русского Издательского Общества во Львове”» чи «Запросини до передплати на руску політичну часопись “Діло”», «Каталог книг по сельському хозяйству, садоводству, лесоводству и по естественным наукам», а також інші запрошення до передплати, відозви до потенційних читачів тощо. Пояснюючи особливості добору видань, укладачі інформують користувачів, що вводять до каталогу низку додатків до газет. На наш погляд, варто було ввести до «основного тіла» каталогу додатки власне газетної форми — ті, що подавали оперативну різнопланову інформацію у той час, коли чергове число газети тільки готувалося до друку. Думаємо, що укладачі хотіли оприятити підготовлені для читача всі види видавничої продукції редакції тієї чи іншої газети.

Важливим свідченням скрупульозного підходу укладачів і редакторів-бібліографів до виконання важливих завдань, поставлених перед ними, є ретельно укладений науково-довідковий апарат видання. До нього введено іменний, географічний, хронологічний покажчики, а також «Словник псевдонімів і криптонімів» та «Покажчик мов», що є суттєвою допомогою користувачам при опрацюванні основного тексту видання.

Вважаємо, що науковці відділу пресознавства НБУВ створили важливий науково-інформаційний продукт, який стане в нагоді всім, хто потребує відомостей про газети, про їх наявність у фондах НБУВ, хто вишукує інформацію, збережену на сторінках преси, що виходила на українських землях у 1816—1916 рр.

Виступаючи перед учасниками Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху», О. Залізнюк та І. Швець наголошували, що створений ними каталог «покликаний якомога ширше популяризувати газетні фонди НБУВ, розкрити їхній інформаційно-аналітичний потенціал» [5, с. 208]. На їхню думку, видання буде цікавим архівістам, бібліографам, джерелознавцям, історикам, книгознавцям, краєзнавцям, педагогам, працівникам ЗМІ. Вважаємо, що всі конкретні завдання, які визначали для себе укладачі, вичерпно зреалізовані, тож видання слугуватиме добрим джерелом для провадження нових досліджень у царині соціальних комунікацій.

Високо оцінюючи зусилля укладачів цього ретроспективного наукового каталогу, вважаємо, що надалі науковцям-пресознавцям варто було б задуматися над створенням об'єднаного електронного каталогу українських періодичних видань (газет, журналів, бюлетенів, комунікатів тощо) XIX—XX ст., які зосереджені у фондах українських і зарубіжних книгозбірень та архівів.

1. Газети України 1816—1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського: каталог / уклад.: О. С. Залізнюк, О. М. Швець; ред.-бібліографи: Л. А. Білименко, С. В. Дригайло. Київ: НБУВ, 2019. 312 с.
2. Газети України 1917—1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (керівник), О. С. Залізнюк; ред.-бібліографи: О. О. Стиркул, Н. М. Швець. Київ: НБУВ, 2014. 436 с.

3. Газети України 1956—1960 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / авт.-уклад.: Н. М. Носкіна (керівник), С. В. Дригайло, Д. Г. Захаров, С. М. Малюк. Київ, 2017. 984 с.
4. *Ігнатієнко В.* Бібліографія української преси 1816—1916. Харків; Київ, 1930. 288 с.
5. *Залізнюк О. С., Швець І. М.* Науковий каталог Газети України 1816—1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського як інструмент для розкриття інформаційного потенціалу газетних фондів НБУВ // Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху: матеріали Міжнар. наук. конф. (8—10 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. Т. 2. С. 205—209.
6. Київські газети 1838—1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: наук. кат. / авт.-уклад.: О. С. Залізнюк; ред.-бібліограф І. М. Швець. Київ: НБУВ, 2015. 608 с.

### References

1. (2019). *Hazety Ukrainy 1816—1916 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. Vernadskoho: katalog* [The newspapers of Ukraine, 1816—1916s in the holdings of the Vernadsky National Library of Ukraine: a catalogue], uklad. Zalizniuk, O. & Shvets, O., red.-bibliohrafiy Bilymenko, L. & Dryhailo, S., Kyiv, NBUV, 312 s. (in Ukr.).
2. (2014). *Hazety Ukrainy 1917—1920 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [The newspapers of Ukraine, 1917—1920s in the holdings of the Vernadsky National Library of Ukraine], uklad. Vakulchuk, O. & Zalizniuk, O., red.- bibliohrafiy Styrkul, O. & Shvets, N., Kyiv, NBUV, 436 s. (in Ukr.).
3. (2017). *Hazety Ukrainy 1956—1960 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog* [The newspapers of Ukraine, 1956—1960s in the holdings of the Vernadsky National Library of Ukraine: a catalogue], uklad. Noskina, N., Dryhailo, S., Zakharov, D. & Maliuk, S., Kyiv, 984 s. (in Ukr.).
4. *Ihnatienko, V. (1930). Bibliohrafiia ukrainskoi presy 1816—1916* [Bibliography of the Ukrainian press, 1816—1916s], Kharkiv, Kyiv. (in Ukr.).
5. *Zalizniuk, O. & Shvets, I. (2019). Naukovyi katalog Hazety Ukrainy 1816—1916 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. Vernadskoho yak instrument dlia rozkryttia informatsiinoho potentsialu hazetnykh fondiv NBUV* [The scientific catalogue of the newspapers of Ukraine 1816—1916s in the holdings of the V. Vernadsky National Library of Ukraine as an instrument for opening informational potential of the

- newspaper's holdings of the NBUV], *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu: materialy Mizhnar. nauk. konf.* 8—10 October 2019, Kyiv, t. 2, s. 205—209. (in Ukr.).
6. (2015). *Kyivski hazety 1838—1940 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*: naukovyi kataloh [The Kyiv newspapers of 1838—1940s in the holdings of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: a scientific catalogue], uklad. Zalizniuk, O., red. Shvets, I., Kyiv, NBUV, 608 s. (in Ukr.).

*Myroslav Romaniuk*

TO PRESS STUDIES' FILES: «THE NEWSPAPERS  
OF UKRAINE, 1816—1916 IN COLLECTIONS  
OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY»

The article analyses the characteristics of retrospective scientific catalogue compiled by bibliographers from Department of Press Studies of Vernadsky National Library. The catalogue comprises an information about periodicals from the Department of Formation and Using of Newspaper Collections as well as other divisions of Vernadsky National Library.

The author emphasizes an importance of scientific idea realized by compilers which consisted in studying the unique library collections of periodicals of 19<sup>th</sup> — early 20<sup>th</sup> century as well as in creation of scientific and information product valuable to all who need information about newspapers, their availability in Vernadsky National Library and those who seeks for data on the pages of newspapers published in 1816—1916.

The main principles of compiling the catalogue were clarified, the way of presenting the bibliographic information, especially main data about the described newspapers like the place of publication, publishing period, names of editors and publishers etc. Author stated that reviewed catalogue allowed to see the picture of media landscape typical for Ukrainian lands in 19<sup>th</sup> — early 20<sup>th</sup> centuries, consisted with several components such as language, ideological and political commitment etc.). It was outlined that the reviewed publication is a good information guide to the newspaper collections of Vernadsky National Library which were dispersed in result of specific policy applied to establishing the institution's divisions since the first decades of Library's functioning.

The importance of bibliography titled «The newspapers of Ukraine, 1816—1916 in collections of Vernadsky National Library» as a powerful source of different aspects study on Ukrainian press of the past was stressed.

**Keywords:** retrospective catalogue, Ukrainian Press, newspaper, bibliographic information, library collections.

УДК: 070(477.83-25)“1994/1997”

Олена Скібан

«КНИЖКОВА ТЕКА» У ФОКУСІ ДОСЛІДЖЕННЯ  
ГАЛУЗЕВОЇ ПРЕСИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ  
УКРАЇНИ

DOI

*Описано основні типологічні характеристики галузевої газети літературно-видавничого спрямування «Книжкова Тека», що виходила в Україні впродовж 1994—1997 рр. Проаналізовано тематико-рубрикаційний комплекс газети, жанрову специфіку, художньо-технічне оформлення. У контексті дослідження фахового видання книжкової тематики визначальними типологічними критеріями поділу стали аудиторне спрямування; характер впливу (змістові характеристики — предмет викладу чи сфера відображуваної дійсності, характер викладу); авторський склад; розмір читацької аудиторії (наклад) тощо. Зосереджено увагу на вивченні проблематики тогочасного літературно-видавничого процесу, зокрема на віддзеркаленні його на сторінках аналізованого ЗМІ.*

*Особливу увагу приділено огляду та опрацюванню усіх номерів газети «Книжкова Тека». Здійснено контент-аналіз інформаційно-аналітичних матеріалів різних видів та жанрів. Газету розглянуто як спробу становлення фахового медіа книжкової журналістики, що може слугувати одним із прикладів тогочасної дискурсивної практики — культурної журналістики, книжкової журналістики.*

*У ході дослідження використано такі наукові методи: системний, термінологічний аналіз, контекстуальний, комунікаційний, метод контент-аналізу, порівняльний, історичний.*

**Ключові слова:** книжкова журналістика, фахова преса, газета, книжкове медіа, інформаційна політика ЗМІ, канали та засоби просування, «Книжкова Тека».